

Skräpnissar, latmaskar, skojare och skitstövlar – finns de?

av Bengt-Åke Wennberg

Katarina Olander från Open Design AB gjorde storverk på Peace and Love-festivalen i Borlänge 2009, 2010 och 2011. Nå egentligen var det inte hon som gjorde storverk utan den månghövdade publiken på nära 40 000 personer som självmant tog ansvar för att inte skräpa ner. Men utan projektet "Cleantown" hade det inte hänt.

Cleantown är en praktisk och ideologisk satsning för att visa att det går att minska det gigantiska problemet med nedskräpning genom att ge alla ett val att bidra "till en bättre värld" genom en egen och meningsfull handling.

Under vårt möte i Föreningen Forskarbyn diskuterade vi hur detta underverk var möjligt. Svaret slog oss som en blixtnedslag från klar himmel under vårt samtal. Det handlar om det retoriska fenomenet "topik" som jag berättade om i min förra blogg. "Skräpnissetopiken" lurar oss. Vi engageras av den och deltar gärna i den med liv och lust.

Om man, som många av oss gjorde under samtalet i Forskarbyn, utgår från att problemet består i att "få festivalbesökare att inte skräpa ner" så

har man samtidigt betecknat alla besökare som potentiella "skräpnissar". Det hjälper inte hur väl man försöker formulera sig om man utgår detta tankemönster. Den underliggande topik som bemötandet bygger på – skräpnissetopiken – sticker ändå alltid fram huvudet.

Skräpnissetopiken hämtar sina argument från resonemang vi känner igen från den förebrående och skuldbeläggande föräldern. Den som omfattas av detta språkliga rum – diskursen – identifierar sig som det olydiga och oansvariga barnet. Därvid möter de som använder denna topik motstånd och skapar blockeringar helt i onödan eftersom få i grunden är skräpnissar. Det finns uppenbarligen en annan topik som formar en helt annan diskurs. Det var den som Katarina Olander byggde på. Det är den jag gärna vill peka på.

Cleantown blev möjlig eftersom den diskurs Katarina genererade utgick från att vi alla haranledning att engagera oss i bevarandet av det som är gott. Det vill säga Clean Town. En sådan diskurs bygger på att besökarna i huvudsak var goda och ansvarstagande medborgare som gärna skulle hjälpa till. Problemet var inte att besökarna var skräpnissar utan att verksamheten inte var ordnad så att besökarna lätt skulle kunna vara stolta över att kunna vara just de goda medborgare de ville vara.

Den grundläggande uppgift som Katarina tog på sig att lösa var således inte hur hon skulle uppfostra besökarna och ändra deras karaktär utan hur verksamheten – det vill säga den som består av att besökarna löpande skall kunna hålla rent – skall organiseras på bästa sätt. Det handlar då om allt från papperskorgarnas utseende, mängd och placering till behovet av tillräckligt många levande förebilder som besökarna kan möta, prata med och identifiera sig med. Att åstadkomma en sådan struktur är i sanning det goda organiserandet och bygger på att man på olika sätt utforskar ur besökarna vill ha det för att kunna ta ansvar och göra det som krävs av en medborgare.

Jag tänkte på Katarina och Cleantown när jag såg SVT:s program Veckans Brotten. Ett av huvudnumren var att vardagsbrotten inte utreds utan avskrivs trots att polisen mycket väl skulle kunna gjort något åt dem. Programmet hade fått in över 3 000 klagomål och fler strömmade in. Alla inom polisen var överens om att uppklarandet av vardagsbrotten var en av polisens viktigaste uppgifter. Alla poliser inser att den sjunkande

upplärningsprocenten tär hårt på deras förtroendekapital och därför borde åtgärdas.

Intervjuerna med allmänhet och poliser och programledarnas egna kommentarer handlade om att många poliser var lata och undvek arbete, att de egentligen inte var tillräckligt kunniga och att de hellre anpassade sig till chefers önskemål om att "siffrorna skulle se bra ut" än att nitiskt göra sitt jobb. Många chefer var också skitstövlar som inte tålde att det framfördes kritik och trakasserade de som gjorde det.

Alltså, en bedövande kritik. Vad skulle nu den inkallade rikspolischefen Bengt Svensson säga om den? Ingenting visade det sig. Det fanns goda förklaringar. Han kunde inte gripa in på lägre nivåer. Man kunde inte generalisera på detta sätt. Han kunde inte säga något om enskilda fall. Det var klart att det borde vara högt till tak, och det var nog hans uppfattning att det också var så. Att de som internt kritiserade verksamheten trakasserades var ju dåligt men hur det kunde vara så kunde han inte förstå. De klagomål som kom till programmet var specialfall. De kundundersökningar som omfattade polisens hela arbete visade att polisen hade stort förtroende hos allmänheten.

Känner Du igen försvaret mot skräpnissetopiken i Bengt Svenssons utsagor? Den börjar redan i programmets upplägg och fortsätter ända ner till den enskilde intervjuade polismannen. Om man resonerar om "dåliga resultat" som om de vore följderna av olämpliga karaktärsdrag, bristande kompetens, fusk eller ointresse för jobbet, så kommer väldigt många att känna sig orättmätigt anklagade. När man känner sig orättmätigt anklagad så agerar man just som Bengt Svensson. Man försvarar sig mot att bli ansedd som "skräpnisse".

Men då tystnar också samtalen om de faktiska svårigheter, förhållanden och problem som gemensamt borde åtgärdas och som medför att medarbetarna inte kan göra sitt jobb så bra som man egentligen vill. Med en skräpnissetopik blir det därför lågt till tak. Ingen vill lägga sig platt för förebråelser man upplever som orättmätiga och kränkande – även i de få fall då man håller med. Det blir därför i längden en ganska tråkig och enformig programidé. Skulle man kunna tänka sig att programmakarna kunde använda sig av en annan strategi som bättre belyste vad det egentligen handlar om?

Att ta hand om ruttna äpplen är visserligen nödvändigt men det är ett evighetsarbete som sällan ger frukt på sikt. Att diskutera vad som kan göra att de många engagerade, kloka, intresserade och kunniga människor som finns i vårt samhälle skulle kunna göra sitt jobb bättre och bidra till välfärden borde ha större värde för samhället. Hur skulle ett program kunna läggas upp för att generera en sådan diskussion?